

Dr Urszula Tataj-Puzyna, Dr Grażyna Bączek
Dr Barbara Baranowska, Dr Antonina Doroszevska
Warszawski Uniwersytet Medyczny
Wydział Nauki o Zdrowiu
Zakład Dydaktyki Ginekologiczno-Położniczej

Doświadczenie macierzyństwa – badania sondażowe matek w Warszawie

Wprowadzenie

Macierzyństwo jako fenomenem społeczno-kulturowy, jako wielowymiarowe doświadczenie kobiet ze wszystkich epok i kultur, pełni funkcję soczewki przemian zachodzących w różnych populacjach, narodowościach i krajach. Z tej racji powinno być rozpatrywane jako składowa kolejnych procesów ekonomicznych, politycznych, społecznych i kulturowych. Kultura ponowoczesności (społeczeństwo poprzemysłowe, społeczeństwo informacyjne) wywarła ogromny wpływ na postrzeganie i realizowanie macierzyństwa kobiet na całym świecie. W Polsce jednym z przejawów współczesnej kultury jest deprecjonowanie wartości macierzyństwa, niejednokrotnie redukowanie go do sfery somatycznej (Dziewiecki, 2007, s. 233-251). Choć przemiany społeczne i ideologie, a w ostatnich latach ruchy emancypacyjne kobiet bardzo mocno wpłynęły na deprecjonowanie wartości macierzyństwa, upatrując w nim zagrożenie dla rozwoju kobiety, to ostatnio pojawiła się tendencja do traktowania macierzyństwa jako drogi realizacji „siebie”. Macierzyństwo jest istotnym wydarzeniem biograficznym w życiu kobiety, może być doświadczeniem przekraczania siebie, drogą permanentnego rozwoju.

Motywacją do podjęcia tematyki macierzyństwa postrzeganego w kontekście rozwoju kobiety, jest fakt ubóstwa literatury przedmiotu przedstawiającej matkę, która poprzez swoje macierzyństwo rozwija się w aspekcie indywidualnym i społecznym. Niewiele uwagi poświęca się analizie rozwoju matki, poprzez realizowanie zadań macierzyńskich. Wybór obszaru problemowego niniejszego artykułu jest związany doświadczeniem zawodowym autorek, których badania dowodzą, że doświadczenie macierzyństwa może stymulować kobietę do rozwoju, wbrew potocznym opiniom środowiska.

Ukazanie różnych aspektów macierzyństwa, które poza trudem i wysiłkiem wnoszą w życie kobiety wymierne korzyści w postaci rozwoju osobowego i społecznego będzie pomocne w procesie przygotowania kobiet do pełnienia roli matki, jednocześnie posłuży do konstatacji, że ustawiczny rozwój kobiety, poprzez macierzyństwo może być motywatorem do planowania potomstwa.

1. Teoretyczne podstawy badań

1.1. Znaczenie macierzyństwa w życiu kobiety

Macierzyństwo to najważniejsze doświadczenie „dorosłości” w życiu kobiety. Moment, w którym kobieta zostaje matką, jest bardzo często przełomową chwilą w świadomym tworzeniu własnej biografii. Bycie matką wymusza na kobiecie konieczność zreformowania sposobu funkcjonowania skoncentrowanego najczęściej na własnej osobie; kobieta na nowo musi odnaleźć własne miejsce w świecie. Pojawienie się dziecka przekształca jej dotychczasowy styl życia z „ja” na „my”. Dziecko staje się dla kobiety integralną częścią jej własnej osoby, dopełnia jej tożsamość, pomaga w tworzeniu spójnego obrazu siebie (Wojciechowska, 2012).

Doświadczenie macierzyństwa oddziałuje na wszystkie sfery człowieczeństwa kobiety: biologiczną, emocjonalną i duchową. Jest wydarzeniem wpływającym na życie osobiste, rodzinne, społeczne i zawodowe. Kobieta od chwili poczęcia złączona jest z dzieckiem fizycznie, emocjonalnie i duchowo. To sprawia, że na nowo musi zbudować relację z samą sobą oraz z najbliższymi już jako matka. Relacja z poczętym dzieckiem, przenikając dogłębnie samą matkę, wpływa na relacje z ojcem dziecka. Istotne jest, by macierzyństwo nie zastępowało kobiecie relacji do męża (Marek, 2013).

Nieustanne przebywanie matki z dzieckiem w fazie prenatalnej, użyczenie dziecku swojego ciała, może być dla kobiety doświadczeniem trudnym i wymagającym, jednocześnie stymulującym do wysiłku, wyzwalamym nieuświadomione dotąd zdolności i umiejętności. W stanie brzemienności, tego pierwszego psychofizycznego zjednoczenia z dzieckiem, kobieta staje się bardziej wrażliwa na potrzeby drugiego człowieka. Już wtedy może narodzić się szczególna więź matki z dzieckiem, która uwrażliwia kobietę na potrzeby dziecka.

Matka poczętego dziecka uczy się szczególnej wrażliwości na drugiego człowieka. Całkowita zależność dziecka od matki w fazie prenatalnej, jego kruchość

i bezbronność, wyzwala w kobiecie najlepsze energie uczuciowe i duchowe (Jan Paweł II, 1994).

Macierzyństwo jest istotną częścią kobiecej natury. Dobrze jest uświadomić sobie, że bycie matką to fascynujące doświadczenie, nieporównywalne z niczym innym, dynamiczne i zmieniające się. Według M. Braun-Gałkowskiej (1999, s. 69) „być matką, to zmieniać siebie samą i zmieniać odnoszenie się do dziecka wraz z jego wiekiem i rozwojem. Myśleć o dobru czyimś, a nie własnym. Uczyć się wycofywania, ofiarności. Być matką to służenie bez zapłaty, obdarowywanie bezzwrotne, szanowanie indywidualności, wspieranie dojrzałości, pomoc wycofująca się, aż do zupełnego usamodzielnienia dziecka – fizycznego i psychicznego”.

Otwarta postawa kobiety na fakt bycia matką może być źródłem jej rozwoju wewnętrznego. Kobieta, która prawidłowo przeżywa swoje powołanie do macierzyństwa, rozwija się wewnątrznie poprzez dzielenie się ze swoimi dziećmi miłością, ciepłem, czułością i czystością. W przeciwnym razie będzie kobietą biorącą, broniącą i atakującą (Maslennikowa, 1998).

1.2. Kobieta „nie rodzi się” matką, ale się nią staje

T. Styczeń (2001) wielokrotnie podkreślał, że człowiek ma wdrukowaną w naturę potrzebę przekraczania siebie, chce odnaleźć swoją tożsamość. Aby nawiązać relację z innymi, człowiek musi wiedzieć kim jest, ponieważ warunkiem dialogu jest świadomość własnej tożsamości.

Żeby kobieta umiała nawiązywać prawidłowe więzi i relacje z innymi ludźmi (również z dzieckiem), wpierw sama musi odnaleźć swoją tożsamość. Tworzy się ona w interpersonalnych relacjach rodzinnych, poczynając od rodzenia się w rodzinie, poprzez relacje z rodzicami, z rodzeństwem, kuzynami. Kobięca tożsamość konstytuuje się najpierw w relacji do siebie samej, a potem do innych ludzi: rodziców, dziadków, rodzeństwa, męża, dziecka. Kobieta może realizować różne formy swojej obecności w świecie innych osób, ale zawsze jest to budowanie relacji z drugimi. Kobieta posiada własny dar bycia osobą i bycia sobą. Tylko życie w bliskich relacjach z innymi może uczynić ją szczęśliwą (Przybyłowski, 2013). Należy bardzo mocno podkreślić, że kobieta mówiąc o sobie „matką”, nie określa tego, kim jest, ale to, jaka jest jej relacja wobec dziecka. To nie dziecko „decyduje” o tożsamości kobiety, ale dojrzałość kobiety sprawia, że kobieta decyduje się zostać matką. Dlatego jeśli mówimy, że kobieta *rodzi*, to oznacza, że najpierw staje się

kobietą, *rodzi się* dzięki relacji i miłości jako kobieta, odkrywa własną tożsamość, która pomaga jej podjąć decyzję o biologicznym macierzyństwie. Tak to widział J. Przybyłowski: „Rodzenie to proces stawania się kobietą w trwałej relacji do samej siebie i do innych ludzi. Jeśli mówi się, że kobieta rodzi, to oznacza to najpierw stawanie się kobietą, a dopiero na drugim miejscu jest to bycie matką” (tamże, s.92).

Dramatem współczesnej kobiety jest trudność w odnalezieniu własnej, kobiecej tożsamości. Kobiety coraz częściej przestają rozumieć i cenić siebie, coraz częściej stają się „duchowymi klonami” mężczyzn lub ich „imitacjami”, bez jakiegokolwiek pożytku dla którejkolwiek ze stron (Bajda, 2005, s. 201). Kardynał Karol Wojtyła sugerował, by kobiety rozwinęły w sobie coś na wzór „duchowego instynktu samozachowawczego”, by chroniły własną osobowość. Zwracał uwagę na wewnętrzną niezależność kobiety, gdyż kobieta nigdy nie znajdzie osobistego spełnienia przez mężczyznę, bowiem tylko z Chrystusem kobiety mogą być niezależne. Kiedy są zamężne, ich niezależność oznacza, iż w związku są osobami, a nie przedmiotami (za: Piast, 2014). Już jako papież w dokumencie poświęconym kobiecie napisał, że biblijne rozumienie małżeństwa realizuje się w całej prawdzie osoby, gdy wzajemny dar z siebie nie ulega zniekształceniu przez pragnienie mężczyzny stania się „panem” swej oblubienicy „on będzie panował nad tobą”, ani przez zamknięcie się kobiety we własnych instynktach „ku twemu mężowi będziesz kierowała swe pragnienia” (Jan Paweł II, 1998, 18). W sytuacji nie odnalezienia przez kobietę własnej tożsamości, każda relacja będzie dla niej wtargnięciem i atakiem w jej „wewnętrzny świat”. Wtedy małżeństwo czy macierzyństwo będą postrzegane jako ograniczenie ich wolności.

Nabieranie świadomości dotyczącej macierzyństwa jest wynikiem wielu procesów, odbywa się w czasie i zależy od wielu czynników i instytucji, które autorytatywnie oddziałują na pokolenie młodych kobiet. Budowanie swoistego procesu stawania się kobietą, stawania się matką jest również procesem „wewnętrznego dojrzewania”, gdyż dotyczy sposobu spostrzegania siebie samej w swoim ciele. Dlatego kobieta nie „rodzi się” matką, ale się nią staje (Pohorecka, 2014).

2. Badania własne

2.1. Cel badań

Celem badań była analiza opinii warszawianek na temat znaczenia macierzyństwa w ich życiu, a więc uzyskanie odpowiedzi na pytanie: Czy doświadczenie macierzyństwa rozwija kobietę (intelektualnie, emocjonalnie, duchowo), czy wprost przeciwnie stoi w opozycji do szeroko rozumianego rozwoju? Autorki podjęły próbę określenia pozytywnych i negatywnych stron bycia matką. Badania pozwoliły poznać opinie grupy matek z Warszawy na temat roli, jaką macierzyństwo odegrało w ich życiu.

2.2. Materiał i metoda

Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego, przy zastosowaniu kwestionariusza ankiety. Były to pytania zamknięte, jednokrotnego lub wielokrotnego wyboru. Pytania oparte na czteropozycyjnej skali Likerta zostały pogrupowane w formie tabelarycznej. Niektóre pytania miały charakter półotwarty, z możliwością specyfikacji szczegółowej („inne”).

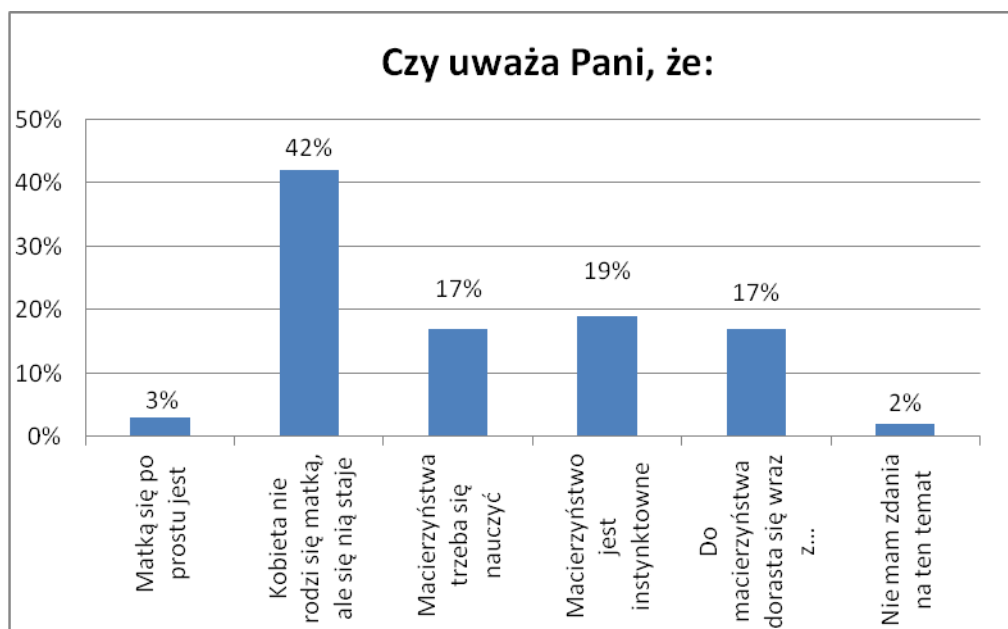
2.3. Charakterystyka badanej grupy

Badaną grupę stanowią 943 kobiety z Warszawy, wśród których liczebnie dominuje grupa wiekowa 31-35 lat, są to kobiety z wyższym wykształceniem (80,8%). W badanej populacji 702 respondentki urodziły już dziecko, 241 jest w ciąży i oczekuje na poród. Wśród matek dominują kobiety z jednym dzieckiem (38,5%), więcej niż troje dzieci ma tylko 3,7% badanych matek. Z badań wynika, że (52,9%) kobiet pozostaje w związku małżeńskim o charakterze partnerskim, w którym oboje rodzice pracują i zajmują się dziećmi. Jedna trzecia kobiet (33,3%) stwierdza, że ich rodziny prezentują model mieszany (model tradycyjny i partnerski w zależności od potrzeb). Co dziesiąta kobieta (10,5%) wskazuje na model tradycyjny, w którym mąż pracuje a na żonę spada obowiązek troszczenia się o dzieci i sprawy domowe. Rozkład liczebności według typu stanu cywilnego wskazuje, że w grupie badanych kobiet dominuje małżeństwo sakramentalne (67,3%). Znacząco mniej liczebna jest grupa kobiet żyjąca w konkubinacie bez uregulowania prawnego (13,3%).

W związku cywilnym z wyboru – bez przeszkód do zawarcia w kościele katolickim – było 87 kobiet (9,2%), zaś w związku cywilnym – z przeszkodą do zawarcia sakramentalnego małżeństwa – 41 kobiet (4,3%). W grupie badanych kobiet dominuje wyznanie rzymsko-katolickie (97,7%).

2.4. Uzyskane wyniki

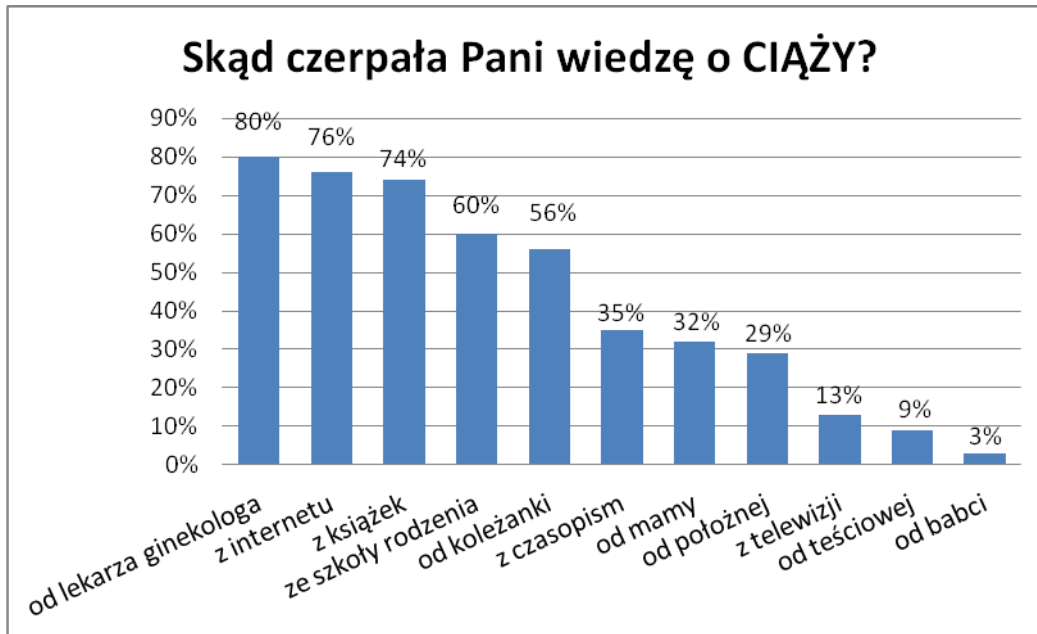
W rozkładzie poglądów warszawianek na temat macierzyństwa dominowało przekonanie, że „kobieta nie rodzi się matką, ale się nią staje” (42,0% respondentek). Ponad dwukrotnie mniej kobiet (19,0%) uważało, że macierzyństwo jest instynktowne. 17,0% warszawianek sądziło, że macierzyństwa trzeba się uczyć i tyleż samo ankietowanych (17,0%) uważało, że do macierzyństwa dorasta się wraz z doświadczeniem. Prezentowane poglądy warszawianek wskazują, że większość badanych postrzega macierzyństwo jako proces dynamiczny (42,0%) w odróżnieniu od rozumienia statycznego (3,0%), gdzie kobiety uważają, że matką się po prostu jest. Natomiast 19,0% respondentek sądzi, że macierzyństwo jest instynktowne. Badania wyraźnie akcentują motyw dynamiczny wchodzenia w rolę matki, potrzebę uczenia się i zdobywania doświadczenia. Dane przedstawia ryc. 1.

Ryc. 1. Czy uważa Pani, że:.....? (możliwość zaznaczenia jednej odpowiedzi). Braki danych 0%. (n= 943)

W rozkładzie danych dotyczących źródeł wiedzy o ciąży 80% warszawianek podaje osobę lekarza ginekologa, z Internetu korzystało 76% ankietowanych, 74%

badanych kobiet czerpało wiedzę z książek a 60% z zajęć szkoły rodzenia. Najmniej, bo tylko 3% kobiet jako źródło wiedzy o ciąży podało osobę babci a 13% kobiet wskazało na własną matkę. Dane przedstawia ryc. 2.

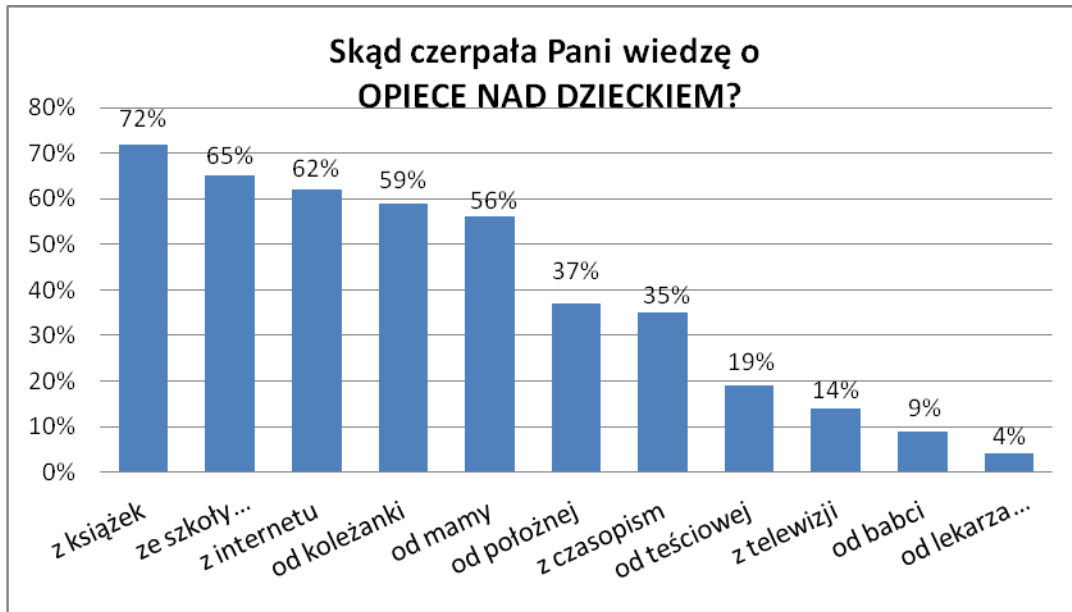

Ryc. 2. Skąd czerpała Pani wiedzę o ciąży? (Możliwość wybrania kilku odpowiedzi). Braki danych 1% (n= 943)

Struktura źródeł wiedzy o wychowaniu dziecka wskazuje na dominującą rolę literatury na temat wychowania (72%), następnie szkoły rodzenia (65,0%), a z internetu czerpało wiedzę 62,0% respondentek. Koleżanki były źródłem wiedzy dla 59,0% badanych a 56% kobiet czerpało wiedzę o opiece nad dzieckiem od własnej matki.

Dla 37,0% badanych położna była źródłem wiedzy, 35,0% pozyskiwało wiedzę z czasopism, 19,0% ankietowanych kobiet od teściowej, 14,0% z telewizji a 9,0% od własnej babci. Najmniej matek (4,0%) czerpało wiedzę od lekarza ginekologa.

Dane prezentuje ryc. 3.

Ryc. 3. Skąd czerpała Pani wiedzę o opiece nad dzieckiem? (Możliwość wybrania kilku odpowiedzi). Braki danych 1% (n=943)

Rozkład poglądów warszawianek na temat wzoru matki i macierzyństwa prezentuje tabela 1. W ocenie wzorów matki i macierzyństwa dominuje osoba matki ($M = 0,56$; $SD = 0,50$). Niższe wartości wskaźników uzyskuje koleżanka ($M = 0,15$; $SD = 0,35$), Maryja – Matka Boga ($M = 0,14$; $SD = 0,35$) i własna babcia ($M = 0,12$; $SD = 0,32$). Rozkłady statystyczne wszystkich rozkładów z wyjątkiem matki charakteryzują się wysokimi dodatnimi wartościami skośności, zaś kurtoza przyjmuje poziom charakterystyczny dla rozkładów leptokurtycznych.

Kto jest (był) dla Pani wzorem matki/ macierzyństwa?	M	SD	SKE	K
własna matka	0,56	0,50	-0,23	-1,95
własna babcia	0,12	0,32	2,39	3,72
moja siostra	0,06	0,23	3,81	12,58
koleżanka	0,15	0,35	2,01	2,06
Położna	0,02	0,13	7,59	55,80
Maryja – Matka Boga	0,14	0,35	2,08	2,32
bogini płodności i macierzyństwa	0,01	0,09	10,52	108,99
postać z filmu/ książki	0,03	0,16	6,05	34,66
aktorka/piosenkarka	0,00	0,03	30,12	907,00

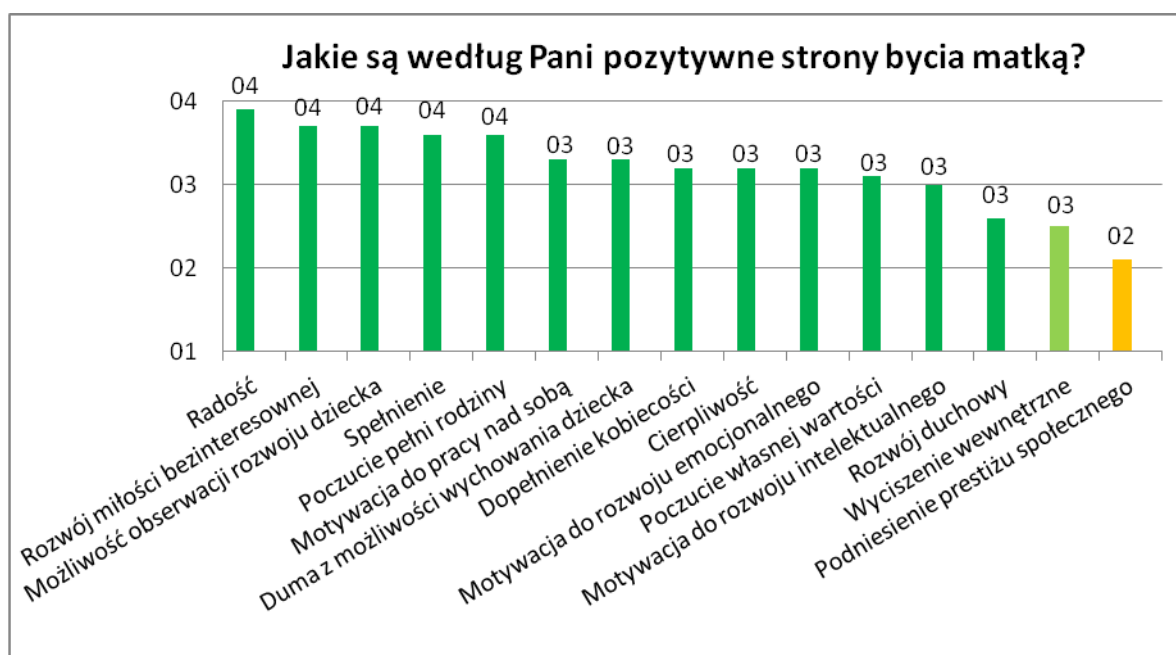
Szczegółowa analiza poglądów respondentek na temat własnej matki jako wzoru matki i macierzyństwa ze względu na stosunek do wyznawanej wiary przedstawia tabela II.

Tab. 2. Tabela kontyngencji: Wzorzec matki jako wzoru macierzyństwa * Stosunek do wiary rzymskokatolickiej (N = 907)

Kto jest (był) dla Pani wzorem matki/macierzyństwa? własna matka		Stosunek do wiary rzymskokatolickiej				Ogółem
		wierząca głęboko	wierząca, praktykująca spora- dycznie	wierząca, niepraktyk ująca	nie- wierząca	
Nie	Liczebność	120	127	72	82	401
	% własna matka	29,9%	31,7%	18,0%	20,4%	100,0%
	% stosunek do wiary	41,2%	40,4%	43,6%	59,9%	44,2%
	% z Ogółem	13,2%	14,0%	7,9%	9,0%	44,2%
Tak	Liczebność	171	187	93	55	506
	% własna matka	33,8%	37,0%	18,4%	10,9%	100,0%
	% stosunek do wiary	58,8%	59,6%	56,4%	40,1%	55,8%
	% z Ogółem	18,9%	20,6%	10,3%	6,1%	55,8%
Ogółem	Liczebność	291	314	165	137	907
	% własna matka	32,1%	34,6%	18,2%	15,1%	100,0%
	% stosunek do wiary	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% z Ogółem	32,1%	34,6%	18,2%	15,1%	100,0%

W celu określenia pozytywnych i negatywnych stron bycia matką skonstruowano pytanie: Jakie są według Pani pozytywne strony bycia matką? Odpowiedzi były udzielane przy pomocy skali 1 - 4, od „1 - Zdecydowanie nie” do „4 - Zdecydowanie tak”. Ryc. 4 przedstawia średnią arytmetyczną dla każdej

wypowiedzi – im wyższa średnia (powyżej wartości 2,5 – zielone słupki), tym bardziej (według badanych kobiet) dany aspekt jest pozytywną stroną bycia matką, natomiast im niższa średnia (poniżej wartości 2,5 – żółte słupki) tym mniej dany aspekt jest pozytywną stroną bycia matką.

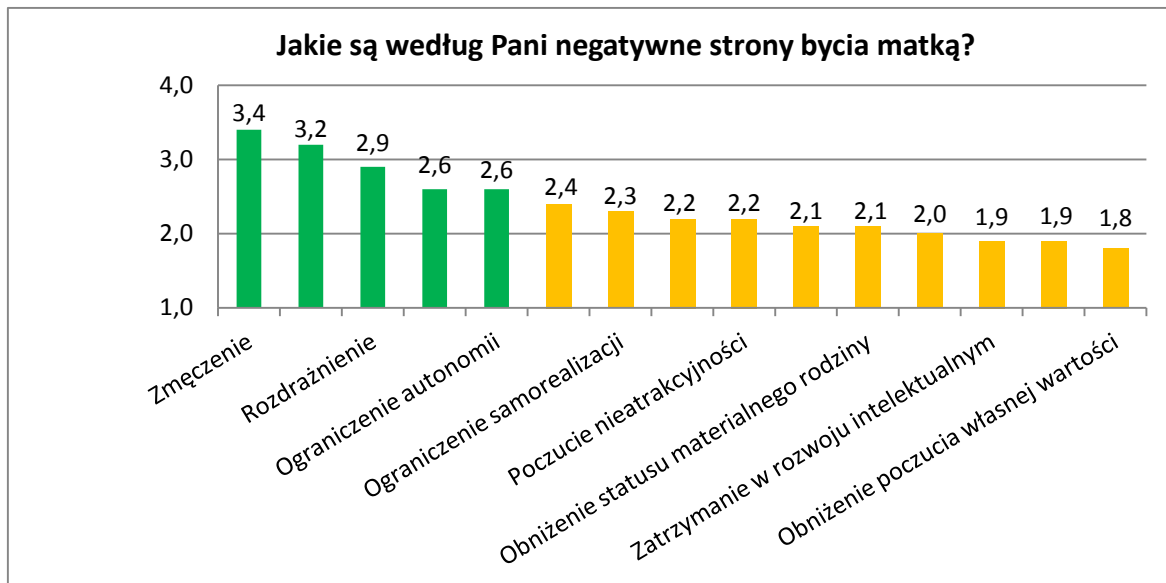

Ryc. 4. Jakie są według Pani pozytywne strony bycia matką? (Braki danych 1%), n= 943

W celu określenia negatywnych stron bycia matką respondentkom zadano pytanie: Jakie są według pani negatywne strony bycia matką?

Odpowiedzi były udzielane przy pomocy skali 1-4, od „1 - Zdecydowanie nie” do „4 - Zdecydowanie tak”.

Słupki przedstawiają średnią arytmetyczną dla każdej wypowiedzi – im wyższa średnia (powyżej wartości 2,5 – zielone słupki), tym bardziej (według badanych kobiet) dany aspekt jest postrzegany jako negatywna strona bycia matką, natomiast im niższa średnia (poniżej wartości 2,5 – żółte słupki) tym mniej dany aspekt jest postrzegany jako negatywna strona bycia matką (ryc. 5).

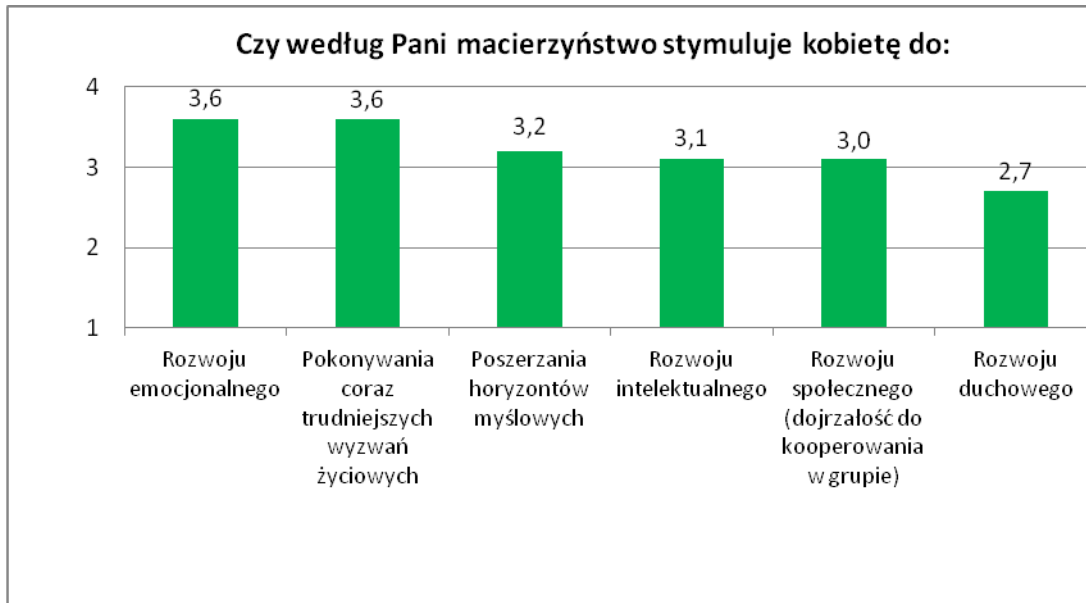

Ryc. 5. Jakie są według Pani negatywne strony bycia matką? Proszę odnieść się do doświadczenia również innych kobiet. Braki danych 1%. (n = 943)

By dowiedzieć się, czy macierzyństwo przyczynia się do szeroko rozumianego rozwoju matki, kobietom zadano pytanie wielokrotnego wyboru: „Czy według Pani macierzyństwo stymuluje kobietę do: ...”

Odpowiedzi były udzielane przy pomocy skali 1 - 4 od „1 - Zdecydowanie nie” do „4 - Zdecydowanie tak”.

Słupki przedstawiają średnią arytmetyczną dla każdej wypowiedzi – im wyższa średnia (powyżej wartości 2,5 – zielone słupki), tym bardziej (według badanych kobiet) macierzyństwo stymuluje kobietę do rozwoju w danej sferze, natomiast im niższa średnia (poniżej wartości 2,5 – żółte słupki), tym mniej macierzyństwo stymuluje kobietę do rozwoju w danej sferze. Braki danych 0%. (ryc. 6).

Ryc. 6. Czy według Pani macierzyństwo stymuluje kobietę do... ? (n= 943)

W rozkładzie poglądów warszawianek na temat mobilizacji kobiety do rozwoju poprzez macierzyństwo dominuje przekonanie, że macierzyństwo stymuluje kobietę do rozwoju emocjonalnego, tyleż samo badanych wskazało, że macierzyństwo stymuluje do pokonywania coraz trudniejszych wyzwań życiowych. Nieco mniej kobiet uważa, że doświadczenie macierzyństwa poszerza horyzonty myślowe, rozwija intelektualnie i społecznie, przyczynia się do rozwoju duchowego.

2.5. Dyskusja

Wyniki badań własnych potwierdzają, że zdecydowana większość badanych kobiet postrzega doświadczenie stawania się matką jako proces dynamiczny (42,0%), w odróżnieniu od rozumienia statycznego, w którym to rozumieniu (3,0%) kobiet uważa, że matką się po prostu jest. Badania wyraźnie akcentują motyw wchodzenia w rolę matki, poprzez uczenie się, zdobywania kompetencji i doświadczenia.

W wyniku przemian technologicznych, ciągłą weryfikację najnowszych badań naukowych, tradycyjny przekaz wiedzy o macierzyństwie coraz częściej zostaje wyparty przez dyskurs naukowy. Współczesna matka (rozbudzona intelektualnie) potrzebuje wiedzy specjalistycznej na temat tego, jak radzić sobie w codziennych sytuacjach z dzieckiem (Giddens, 2015).

Do macierzyństwa kobieta dojrzeźwa na drodze przemian fizycznych, hormonalnych, psychicznych i duchowych. Samo osiągnięcie dojrzałości seksualnej

czy wiedzy intelektualnej nie wystarcza, potrzebna jest jeszcze dojrzałość osobowa. Macierzyństwo nie jest procesem intelektualnym, biologicznym czy tylko instynktownym ale rozgrywa się w kontekście społecznym i ma głęboki wymiar psychoduchowy. W ścisłym znaczeniu jest przekazaniem życia biologicznego, w szerokim ujęciu wiąże z zapewnieniem opieki potomstwu i wspomaganie jego integralnego rozwoju (Kornas–Biela, 2006).

Doświadczenie macierzyństwa wykracza poza biologię kobiety, gdyż jest egzystencjalnym doświadczeniem, podtrzymywaniem życia w innych ludziach poprzez „karmienie kobiecą obecnością, miłością i codzienną troską” (Dziewiecki, 2003, s. 59), jest drogą do realizacji rozwoju kobiety, jako człowieka w sferze biologicznej, psychicznej i duchowej.

Badania własne potwierdzają, że kobiety przygotowują się do macierzyństwa, czerpiąc wiedzę od ekspertów i profesjonalistów w dziedzinie położnictwa. Z badań ankietowanych warszawianek wynika, że znakomita większość respondentek (80%) czerpała wiedzę o ciąży od lekarza ginekologa, z Internetu korzystało 76% ankietowanych, 74% badanych korzystało z książek a 60% kobiet ze szkoły rodzenia. Najmniej, bo tylko 3% kobiet jako źródło wiedzy o ciąży podało osobę babci a 13% kobiet wskazało na własną matkę. W ponowoczesnym społeczeństwie, w którym dominuje kult nauki i techniki, sfera macierzyństwa podlega wiedzy różnych ekspertów z dziedziny medycyny, psychologii, pedagogiki. Najbardziej wiarygodnym źródłem wiedzy o wychowaniu dziecka stali się medycy, lekarze położnicy, media, Internet, prasa.

Literatura przedmiotu wskazuje, że system wiedzy eksperckiej dotyczącej macierzyństwa w szerokim tego słowa znaczeniu wyparł doświadczenie matek i babć, przekazywane z pokolenia na pokolenie. Coraz rzadziej można zobaczyć dziedziczenie wiedzy dotyczącej macierzyństwa, ponieważ dystans międzypokoleniowy jest w tej dziedzinie bardzo duży. Według badaczy współczesne matki preferują czerpanie wiedzy ze źródeł, opartych na badaniach naukowych (Mead, 2000). Obecnie coraz trudniej o pokoleniowy przekaz dotyczący realizacji macierzyństwa, ponieważ dla kobiet żyjących w latach 60. i 70. ubiegłego wieku bycie kobietą i matką znaczyło coś innego, niż dla kobiet współczesnych. Szczególnie różnice międzypokoleniowe widać w obszarze planowania potomstwa, porodu i opieki nad dzieckiem.

E. Korolczuk (2012) w swoich badaniach przytacza, że często wizja macierzyństwa, jaką przekazują kobiety starszego pokolenia, nie przystaje do wizji współczesnej kobiety, która wychowana w ponowoczesnej kulturze czuje się

„wyzwolona”, także od stereotypowej roli matki. Proces zmian kulturowych (migracja, kult nauki, technicyzacja życia), przemiana współczesnych wzorców cywilizacyjnych dotyczących podejścia do wielu dziedzin życia, również do macierzyństwa, zaburzyła naturalny sposób przekazywania wzorców z matki na córkę.

W przygotowaniu kobiet do macierzyństwa nie są tak ważne intelektualne, naukowe czy techniczne kompetencje, ale osiągnięcie przez nich dojrzałości. Dojrzałość do wyboru „być” przed „mieć” jest istotą w podjęciu odpowiedzialnej roli rodzica, roli matki. Ogromne znaczenie odgrywa tu rola autorytetu, z którego młode kobiety będą czerpały wiedzę o tym, jak stać się dojrzałą kobietą, matką. Zasadne było więc zapytanie respondentek kto dla nich był wzorem matki i macierzyństwa. W ocenie wzorów matki i macierzyństwa dominuje osoba matki. Natomiast szczegółowa analiza poglądów respondentek na temat własnej matki jako wzoru matki i macierzyństwa ze względu na stosunek do wyznawanej wiary wskazuje, że wszystkie grupy kobiet wierzących w podobnym stopniu wskazywały własną matkę jako wzorzec. Najliczniej wskazywała własną matkę za wzór grupa 187 z 314 (59,6%) kobiet wierzących praktykujących sporadycznie. Ten sam pogląd wyznawało 55 z 137 (40,1%) kobiet niewierzących. Wyliczona wartość testu chi-kwadrat(3) = 16,462; $p = 0,001$ wskazuje, że istnieje statystycznie istotna zależność między przyjętym wzorem matki i macierzyństwa a stosunkiem do wyznawanej wiary.

Bycie matką wykracza poza sferę intelektu, doświadczenie macierzyństwa jest przestrzenią emocjonalną, relacyjną, duchową. „Rodzenie się” macierzyństwa w kobiecie dokonuje się już w dzieciństwie, w rodzinie. Poprzez wzór matki, która kocha, kształtuje się charakter córki. Córka odnajduje swoją tożsamość, swoje miejsce w świecie i dopiero na tym fundamencie buduje relacje z innymi. Na tym fundamencie wybiera swoją drogę realizowania się w życiu. Silny kontakt emocjonalny, który łączy córkę z matką sprawia, że dziewczynka stara się ją naśladować, przejmując wzorce zachowań czy wartościowania. Zarówno chęć do podjęcia ról rodzicielskich, jak i sposób ich realizowania zależy od doświadczeń, jakie dzieci wynoszą z domu (Wyrwich-Hejduk, 2012). Jak wynika z badań własnych, przekaz pokoleniowy dotyczący wzoru naśladowania własnej matki nie zmienił się. Badania potwierdzają, że dla współczesnych matek z Warszawy „wychowanie dziecka jest sprawą „serca” a nie tylko „intelektu”.

2.6. Pozytywne i negatywne strony bycia matką

Urodzenie dziecka było i jest jednym z najintensywniejszych przeżyć w życiu kobiety nie tylko tej żyjącej współcześnie. Bez względu na epokę, polityczne i społeczne konotacje, wyznawany światopogląd i preferowane wartości, jest dla każdej kobiety wydarzeniem o ogromnej sile oddziaływania. Macierzyństwo to doświadczenie bardzo indywidualne, osobiste, stąd jakość i forma tego przeżycia przybiera różne postaci, o pozytywnych lub negatywnych konotacjach, najczęściej występujących jednocześnie.

Macierzyństwo to splot wielu skomplikowanych, niejednokrotnie sprzecznych czynników o charakterze somatycznym, psychicznym i społecznym. Podlega dynamicznym zmianom, tworzy podstawę do wykreowania nastawienia wobec posiadania dziecka. Postawa związana z macierzyństwem wiąże się z wieloma czynnikami wynikającymi z osobistych przeżyć kobiety, wyobrażeniami i oczekiwaniami wobec tego wydarzenia. Na postrzeganie macierzyństwa wpływa preferowany przez kobietę styl życia, wyznawana wiara, aktywność zawodowa, wsparcie rodziny oraz zaangażowanie partnera w życie rodzinne. Dlatego narodziny dziecka mogą dostarczać tyleż radości i dumy, co trosk i goryczy, mogą ugruntować relacje z ojcem dziecka albo stać się źródłem konfliktów i rozpadu więzi (Sobczyńska, 1995).

Nie ulega wątpliwości, że bycie matką to czas, w którym kobieta musi sprostać licznym obowiązkom, zredefiniować sposób myślenia o sobie i życiu, przewartościować własne plany i potrzeby, umieć połączyć liczne role i obowiązki oraz przyjąć ogromną odpowiedzialność za dziecko. Wydaje się, że dla większości kobiet jest to również etap wzmożonego rozwoju i dojrzałości kobiecości.

D. Kornas-Biela (2002) zwraca uwagę na antropologiczny charakter macierzyństwa, które poza wymiarem biologiczno-społecznym, zaspokaja potrzebę sensu życia i potrzebę nieśmiertelności rodziców. Dziecko dziedzicząc biologiczne, psychiczne i materialne „bogactwo” rodziców, swoim pojawieniem się przedłuża ich istnienie.

Z przeprowadzonych badań wynika, że okres ciąży jest cyklem zmian w obrazie siebie, podczas których „ja” fizyczne, psychiczne i społeczne kobiety ulega transformacji. Kobieta musi zaakceptować siebie jako matkę, męża jako ojca dziecka i swoich rodziców jako dziadków. Autorka podkreśla, że ciąża to okres nowych

i silnych doświadczeń uczuciowych i zmysłowych, charakteryzujący się bogatymi przeżyciami wewnętrznymi (tamże).

Szczególną wagę Kornas-Biela (1992) przypisuje wsparciu społecznemu, od którego zależy jakość przeżyć związanych z ciążą. Poczucie oparcia na kimś bliskim, szczególnie na obecności męża i ojca dziecka, ma decydujący wpływ na zaspokojenie podstawowych potrzeb miłości, bezpieczeństwa, przynależności i wyłączności, będących źródłem i podstawą do przeżywania macierzyństwa o pozytywnych konotacjach (tamże). Poczęcie dziecka oddziałuje na rodziców, wpływa na zmiany fizyczne, psychiczne i społeczne u matki i ojca. Z badań wynika, że poczęcie dziecka inicjuje stymulację rozwoju w życiu rodziców. Jest okazją do ujawnienia się ich potencjalnych zdolności, takich jak otwartość, cierpliwość, empatia czy czułość. Dzięki pojawieniu się dziecka rodzice mają szansę kształtować w sobie wartościowe postawy, stymulować własny rozwój oraz kontakty z innymi ludźmi (Tataj-Puzyna, 2014).

M. Kościelska (1998) podkreśla, że z biologicznego punktu widzenia macierzyństwo daje szansę na przedłużenie gatunku, w wymiarze społecznym daje możliwość przekazania dziedzictwa indywidualnego i kulturowego, w wymiarze psychologicznym daje spełnienie marzeń o nieśmiertelności, pogłębia więź między małżonkami i spełnia marzenia o bliskości, wypełnia życie wychowaniem dzieci – formami aktywności uznanymi społecznie, osobistym prestiżem i realizacją zadań życiowych.

Ciąża i poród stanowią pierwszy etap macierzyństwa, są początkiem praktycznego uczenia się roli matki i stanowią źródło radykalnych zmian, od „rozkwitu” kobiety, po poczucie „straty” i żalu za tym, co się kończy (młodość, beztroška). Każda ciąża zmienia sens i cel życia, prowokując konieczność adaptacji kobiety do nowej sytuacji (Lichtenberg-Kokoszka, 2011). Ciąża może być przez kobiety bardzo różnie przeżywana. W radykalnych postaciach może być postrzegana w kategoriach ciężaru fizycznego, finansowego, społecznego bądź psychicznego (waga każdego z nich jest inna) lub stanu błogosławionego, dającego kobiecie świadomość bycia zdrową, płodną, zdolną do urodzenia dziecka. Początek macierzyństwa może lokować kobietę na dwóch krańcach przeżyć, choć naturalnie pomiędzy nimi znajduje się wiele pośrednich, ambiwalentnych uczuć (Opozda, 2011).

Sprzeczne uczucia oscylujące od akceptacji do odrzucenia, przyjmując różne odcienie dualistycznych stanów emocjonalnych kobiety wobec poczętego dziecka, mogą wyzwalać u niej stany depresyjne (Lichtenber-Kokoszka, 2011).

V. Satir stwierdza, że poczęcie, ciąża i narodzenie dziecka są pierwszą sytuacją kryzysową dla całej rodziny, zresztą (jak podkreśla) bardzo naturalną. Pojawienie się dziecka stanowi moment przełomowy, ponieważ prowokuje do wielu zmian w życiu poszczególnych jej członków, szczególnie kobiety i mężczyzny, którzy stają się rodzicami (Satir, 2002).

Zdaniem E. Sujak (1998, s. 21) „skok rozwojowy, jaki dokonuje się w człowieku poprzez przyjęcie ojcostwa i macierzyństwa, choć na ogół mniej dramatycznie przeżywany, ma większą wagę aniżeli wielka ewolucja młodzieńczego dojrzewania”.

Kryzys związany z pojawieniem się dziecka może mieć dla wszystkich członków rodziny wartości rozwojowe, prowadzące do większej ich integracji, lub elementy dezintegracji, zwiększające dysfunkcjonalność rodziny (Opozda, 2010). Jeśli rodzina otrzyma szeroko rozumiane wsparcie bliskich i otoczenia, może wyjść zwycięsko z kryzysu.

M. Mądry (2012) stwierdza, że macierzyństwo przeżywane zgodnie z naturalnymi fazami życia wyznaczanymi przez naturę, może być dla matek drogą przekraczania siebie, drogą permanentnego rozwoju kobiety.

W badaniach własnych najwyżej ocenione pozytywne strony bycia matką to: radość, rozwój miłości bezinteresownej, możliwość obserwacji rozwoju dziecka, spełnienie, poczucie pełni rodziny, motywacja do pracy nad sobą, duma z możliwości wychowania dziecka, dopełnienie kobiecości, cierpliwość, motywacja do rozwoju emocjonalnego, poczucie własnej wartości, motywacja do rozwoju intelektualnego, rozwój duchowy, wyciszenie wewnętrzne. Negatywne strony bycia matką najczęściej wskazywane przez respondentki to: zmęczenie, niepokój, rozdrażnienie, monotonia dnia codziennego, ograniczenie autonomii, wycofanie z aktywnego życia zawodowego. Najrzadziej respondentki wskazywały zatrzymanie w rozwoju intelektualnym, zmarginalizowanie społeczne, obniżenie poczucia własnej wartości.

Uzyskane wyniki badań ankietowych jednoznacznie wskazują przewagę czynników pozytywnych bycia matką nad negatywnymi.

Badania własne dowodzą, że macierzyństwo stymuluje warszawianki do rozwoju emocjonalnego, do pokonywania coraz trudniejszych wyzwań życiowych, do poszerzania horyzontów myślowych, rozwoju intelektualnego, rozwoju społecznego, definiowanego jako dojrzałość do kooperowania w grupie, oraz rozwoju duchowego.

Wnioski

Na podstawie przeprowadzonych analiz uzyskanych wyników badań można wysnuć następujące wnioski:

- Macierzyństwo stymuluje kobietę do rozwoju osobistego i społecznego;
- Macierzyństwo staje się przestrzenią do budowania relacji interpersonalnych w rodzinie;
- Kobieta, poprzez swoje macierzyństwo oddziałuje na społeczeństwo w zakresie kultury życia i miłości;
- Macierzyństwo może stać się czasem intensywnego uczenia się i nabierania kompetencji, które kobieta może wykorzystać w innych dziedzinach życia społecznego i zawodowego;
- Istnieje potrzeba dowartościowania macierzyństwa, ale także przeciwdziałania niepokojącym procesom osłabiającym sferę tego fenomenu;
- Współczesna kobieta potrzebuje dobrych wzorców, by mieć siłę i odwagę podjąć wyzwanie bycia matką, czyli być darem dla dziecka i wydobyć z tego doświadczenia głębię, która nada głęboki sens jej życiu;
- Macierzyństwo jawi się, jako szansa nie tylko dla społeczeństwa, ale dla samej kobiety, na wyjście z kręgu samotności, wyjście z miłością i czułością do drugiego człowieka, do mężczyzny, do dziecka.

Podsumowanie

Macierzyństwo przechodzi współcześnie głęboki kryzys kulturowy, który jest kryzysem wartości i więzi. Doświadczenie macierzyństwa, jako powołanie kobiety, uchodziło dotychczas za dogmat, stanowiło o społecznym uznaniu wartości kobiety. Współcześnie można zaobserwować gwałtowny wzrost liczby kobiet świadomie rezygnujących z macierzyństwa. W nowoczesnych społeczeństwach rolę kobiety ogranicza się jedynie do wykonywania nieodpłatnych funkcji usługowo-konsumpcyjnych na rzecz rodziny, dlatego coraz częściej pojawiają się kobiety, które rezygnują z roli matki. Kobiety dostrzegają wymierne ekonomiczne korzyści z bezdzietności, dlatego następuje wyraźne ukierunkowanie życia młodych kobiet na cele ekonomiczne i zawodowe.

Macierzyństwo jest w ostatnim czasie „polem walki” różnych ideologii i choć budzi wiele emocji oraz sprzecznych opinii, to nadal dla większości kobiet jest

niezaprzeczalną wartością, doświadczeniem dającym nieograniczone możliwości wyrażenia własnego „ja”. Dla licznych matek macierzyństwo jest najwspanialszym sposobem (choć nie jedynym) na odkrycie i uaktywnienie wielu umiejętności oraz talentów ukrytych w ich wnętrzu.

Macierzyństwo jest rewolucyjnym doświadczeniem, ponieważ zmiany dokonujące się w życiu kobiety, w jej sercu, umyśle i w duszy są na miarę rewolucji. Jednocześnie jest zaproszeniem kobiety do zgody na podjęcie trudu i wysiłku, aby tym doświadczeniem żyć w domu i pracy. Warto spojrzeć na macierzyństwo jak na zaskakującą przygodę, która może „przemienić” kobietę. Kobieta może odkryć, że rola matki jest wyjątkowa, ponieważ u dzieci buduje mocny fundament wartości a ją stymuluje do samokształcenia (Heidi, 2005).

Najogólniej można powiedzieć, że macierzyństwo poprzez indywidualną pracę nad sobą, wymagającą niekiedy ogromnego wysiłku, może być dopełnieniem rozwoju kobiety, drogą jej permanentnego rozwoju. Wraz z rozwojem dziecka również matka rozwija swoje umiejętności, w konsekwencji macierzyństwo może się stać czasem intensywnego uczenia się i nabierania kompetencji również w innych dziedzinach życia społecznego i zawodowego. Od całego splotu uwarunkowań indywidualnych, rodzinnych, społecznych, ekonomicznych oraz wyznawanych wartości zależeć będzie, czy trudne doświadczenie macierzyństwa wzmocni i ubogaci kobietę, czy ją osłabi.

Bibliografia:

- Bajda J., (2005), *Rodzina miejscem Boga i człowieka*, Fundacja Pomoc Rodzinie, Łomianki.
- Braun-Gałkowska M., (1999), *Mieć dziecko czy być matką*, (w:) *Oblicza macierzyństwa*, D. Kornas–Biela (red.), s. 67-74, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Dziewiecki M., (2003), *Geniusz kobiety*, (w:) *Maryja, kobiecość i macierzyństwo*, Zeszyty Formacji Duchowej 23,, s. 56- 64, Kraków: Wydawnictwo SALWATOR.
- Dziewiecki M., (2007), *Zagrożenia w epoce postmodernizmu*, (w:) *W trosce o rodzinę*, M. Ryś, M. Jankowska (red.), s. 233-251, Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Giddens A., (2015), *Konsekwencje nowoczesności*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Heidi B., (2005), (Wstęp) *Macierzyństwo. Zostajesz mamusią i wszystko się zmienia*, Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Jan Paweł II, (1994), List do rodzin *Gratissimam sane*, nr 16, Wydawnictwo M.
- Jan Paweł II, (1988), List Apostolski *Mulieris Dignitatem*, nr 30, Wydawnictwo Pallotinum.

- Kornas-Biela D., (1992), *Obraz siebie i poczucie wsparcia społecznego u kobiet oczekujących narodzenia dziecka*, (w:) *Z zagadnień psychologii prokreacyjnej*, E. Bielawska-Batorowicz (red.), s. 91-98, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- Kornas-Biela D., (2002), *Wokół początku życia ludzkiego*, Warszawa Instytut Wydawniczy PAX.
- Kornas-Biela D.,(2006), *Rodzina w procesie prokreacji*, (w:) *Rodzina. Bezczenny dar i zadanie*, J. Stala, E. Osewska (red.), s. 481- 539, Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne Polwen.
- Korolczuk E., (2012), *Ciało z ciała matki? Konstruowanie macierzyństwa i seksualności w kontekście międzypokoleniowym*, (w:) *Pożegnanie z matką Polką?*, R.E. Hryciuk, E. Korolczuk (red.), s. 215-233, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kościelska M., (1998), *Trudne macierzyństwo*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Lichtenberg-Kokoszka E., (2011), *Zmiany bio-psycho-społeczne zachodzące w organizmie kobiety wynikające z poczęcia dziecka*, (w:) *Ciąża czy stan błogosławiony. Zagadnienie interdyscyplinarne*, E. Lichtenberg-Kokoszka, E. Janiuk, J. Dzierżanowski (red.), s. 11-18, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Marek E., (2013), *Kobieta – w poszukiwaniu źródła tożsamości*, (w:) *Geniusz kobiety. Kobieta w Kościele, kobieta w świecie*, J. Przybyłowski (red.), s. 51-68, Warszawa: Teologia Pastoralna na UKSW.
- Mądry M., (2012), *Macierzyństwo jako płaszczyzna permanentnego rozwoju kobiety w biegu życia*, *Psychologia Rozwojowa*, tom 17, nr 3, s. 9-21.
- Maslennikowa G., (1998), *Skradzione macierzyństwo*, (w:) *Międzynarodowy Kongres „O godności macierzyństwa”*, E. Kowalewska (red.), s. 177-184, Warszawa: Human Life International - Europe.
- Mead M., (2000), *Kultura i tożsamość. Studium dystansu międzypokoleniowego*, Warszawa: PWN.
- Opozda D., (2010), *Narodziny dziecka – pedagogiczna panorama zdarzeń*, (w:) *Dziecko aktywny uczestnik porodu. Zagadnienie interdyscyplinarne*, E. Lichtenberg-Kokoszka (red.), s. 105-122, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Opozda D., (2011), *Stan błogosławiony czy ciężar? Z psychopedagogicznej problematyki postaw wobec „wczesnego rodzicielstwa”*. *Uwagi wybrane*, (w:) *Ciąża czy stan błogosławiony? Zagadnienie interdyscyplinarne*, E. Lichtenberg-Kokoszka, E. Janiuk (red.), s. 41-56, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

- Pohorecka E., (2014), *Macierzyństwo*, (w:) *Sztuka relacji międzyludzkich. Miłość. Matężństwo. Rodzina*, J. Augustyn (red.), Kraków, s. 369-376 Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Przybyłowski J.K., (2013), *Geniusz kobiety i macierzyństwo. Refleksja w świetle nauczania Jana Pawła II*, (w:) *Geniusz kobiety. Kobieta w Kościele, kobieta w świecie*, J. Przybyłowski, E. Robek, B. Szostek (red.), s. 91-103, Warszawa: Teologia Pastoralna na UKSW.
- Piast E.A., (2014), *Inspiracje słowem w poszukiwaniu mądrości*, Wydawnictwo Jedność, Kielce.
- Satir V., (2002), *Rodzina. Tu powstaje człowiek*, GWP, Gdańsk.
- Sobczyńska D., (1995), *Macierzyństwo: wartości i dylematy*, (w:) *Humanistyka i płeć. Studia kobiece z psychologii, filozofii i historii*, J. Miluska, E. Pakszys (red.), s. 69-84, Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.
- Styczeń T., (2001), *Być sobą to przekraczać siebie. O antropologii Karola Wojtyły*, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Sujak E., (1998), *Kontakt psychiczny w małżeństwie i rodzinie*, Warszawa: Rubikon.
- Tataj-Puzyna U. Sys D., (2014), *Znaczenie pierwszej relacji w życiu człowieka*, *Kwartalnik Naukowy Fides et Ratio*, 3(19), s. 15-22.
- Wojciechowska Z., (2012), *Macierzyństwo – czynnik wykluczenia na współczesnym rynku pracy czy szansa dla nowych rozwiązań w kobiecej karierze? „Edukacja Dorosłych”*, 1(66), s. 75-88.
- Wyrwich-Hejduk E. (2012), *Udział rodziców w kształtowaniu poglądów na temat małżeństwa*, (w:) *Wielość spojrzeń na małżeństwo i rodzinę*, A. Kwak, M. Bieńko (red.), s. 117-145, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.